

SULAT PA MANGA TAU GALATIYA GALATIYA

Pahāti

In Galatiya hambuuk hula' ha babaan sin pamarinta sin hula' Rūm. Pagga awn na manga tau bukun Yahudi in timayma' sin hindu' sin Bayta' Marayaw pasal sin Almasi, naawn in pangasubu bang wajib ha manga Almasihin in maghinang sin manga daakan sin sara' agama naug dayn kan Nabi Musa. In agi hi Paul bukun yan kiyawajib ha manga Almasihin. Sagawa' awn kaibanan manga Almasihin ha Galatiya in simulang sin agi hi Paul.

Na, dayn ha sabab ini nagsulat hi Paul pa manga Almasihin ha Galatiya ha supaya muntul magbalik in pag'agad nila ha Almasi. Pahātihun tuud sila marayaw hi Paul sin in siya bunnal tuud kiyawakilan sin Tuhan manghindu' sin kasabunnalan pasal hi Īsa Almasi. Lāgi' in siya naraak manghindu' pa manga tau bukun bangsa Yahudi. Damikkiyan pahātihun tuud sila marayaw hi Paul sin wayruun dugaing sabab hangkan in tau ampunun sin Tuhan iban itungun biya' sin way nakarusa dayn sin pag-parachaya nila iban pagpangandul nila kan Īsa.

In Salam-duwaa hi Paul

1-2 Sulat ini naug dayn kāku', hi Paul, hipasampay mawn pa manga jamaa Almasihin ha hula' Galatiya.

In aku ini kiyawakilan magnasihat, sagawa' bukun mānusiya' in nagdaak kāku' iban bukun da isab piyanaug dayn ha mānusiya' in daakan ini. Sagawa' in ini daakan kāku' sin Panghu' natu', Īsa Almasi, iban sin Tuhan, Ama' natu', amu in nagbuhi' nagbalik ha Almasi dayn ha kamatay.

In manga taymanghud taniyu katān dī ha ini, yari isab magpasampay sin salam-duwaa nila pa manga kamu jamaa Almasihin duun ha Galatiya.

³ Mura-murahan bang mayan kamu sin Tuhan, Ama' natu', iban sin Panghu' natu', Īsa Almasi, dihilan tulung-tabang iban kasannyangan sin lawm atay niyu. ⁴ Lilla' sin Almasi in dugu'-nyawa niya, ha supaya kitaniyu mapuas dayn ha manga dusa taniyu, iban ha supaya kitaniyu di' makaagad sin manga hinang mangī' sin manga tau dī ha dunya bihaun. Hīnang yan sin Almasi, sabab amu yan in kabayaan sin Tuhan, Ama' natu'. ⁵ Pudjihun taniyu in Tuhan kasaumulan. Amin.

Hambuuk da in Bayta' Marayaw pasal sin Almasi

⁶ Nainu-inu tuud aku kaniyu bang mayta' kamu magtūy manaykud dayn ha Tuhan amu in nagpi' kaniyu suku' niya, sabab sin luuy iban lasa sin Almasi kaniyu. Bihaun nagpipikil na kamu magad ha hindu' dugaing, amu in pag'iyannun da isab sin manga tau, Bayta'

Marayaw pasal sin Almasi. ⁷ In kasabunnalan niya wayruun na dugaing Bayta' Marayaw pasal sin Almasi dayn sin kiyapamahalayak ku kaniyu. Sagawa' kiyabichara ku in biya' ha yan, sabab awn manga tau nanglingug sin pikilan niyu iban mabaya' maminda sin hindu' sin Bayta' Marayaw pasal sin Almasi. ⁸ Sagawa' bang awn tau atawa minsan kami atawa malāikat dayn ha surga' in magpamahalayak kaniyu sin Bayta' Marayaw dugaing dayn sin bakas kiyapamahalayak namu' kaniyu, tantu in siya yan makapanarka'. ⁹ In ini bakas ku na kiyapamung kaniyu tagna', sagawa' hipamung ku kaniyu bihaun magbalik. Hisiyu-siyu in magpamahalayak sin Bayta' Marayaw dugaing dayn sin diyungug niyu piyamahalayak namu' kaniyu, tantu in tau yan makapanarka'.

¹⁰ Maray' in pangannal niyu hangkan aku nagbichara biya' ha yan, bat iyapas ku in sanglitun aku sin manga tau. Bukun tuud. Sabab in iyangut ku in sanglitun aku sin Tuhan. Atawa in pangannal niyu in iyapas ku bat kaamuhan in manga tau kaku'. Bukun tuud. Sabab bang amu yan in iyapas ku sampay pa bihaun, di' na aku magkahagad sin daakan kaku' sin Almasi.

Hīnang sin Almasi hi Paul Hambuuk Wakil niya

¹¹ Manga taymanghud ku, kabayaan ku hipatumtum kaniyu sin in hindu' pasal sin Bayta' Marayaw piyamahalayak ku kaniyu, bukun bunga pikilan sin mānusiya'. ¹² In hindu' yan wala' ku nakawa' dayn ha mānusiya', iban wala'

yan kiyahindu' kāku' sin mānusiya'. Sagawa' in hindu' yan piyatulun kāku' hi Īsa Almasi.

¹³ Tantu bakas niyu na diyungug in manga hinang ku tagna' ha waktu miyamagad pa aku ha hindu' sin agama sin manga pagkahi ku Yahudi. Di' na hikasipat in pagbinasa ku ha manga jamaa Almasihin suku' sin Tuhan. Piyuspus ku tuud in pagbinasa ku kanila ha supaya wayruun na makapin Almasihin. ¹⁴ Bang ha pagbawgbug da sin agama namu' Yahudi, wayruun pagkahi ku Yahudi, hangka umul-umul ku, in makabiya' sin pagbawgbug ku. Damikkiyan landu' da isab in pagbawgbug ku sin manga addat-biatan sin manga kaapu'-apuan namu'. ¹⁵ Sagawa' minsan aku biya' ha yan, dayn ha sabab sin lasa sin Tuhan kāku', ha waktu wala' pa aku piyag'anak, asal niya aku pini' mahinang hambuuk daraakun niya. ¹⁶ Lāgi', dimatung mayan in waktu giyanta' sin Tuhan hipanyata' niya kāku' in Anak niya, ha supaya ku hikapamahalayak in Bayta' Marayaw pasal niya pa manga tau bukun bangsa Yahudi, wala' aku miyadtu kansiyu-siyu nangaru atawa nagpahindu' sin pasal ini. ¹⁷ Damikkiyan, wala' aku miyadtu pa Awrusalam (Baytal Makdis) nangaru atawa nagpahindu' ha manga tau amu in nakauna kiyawakilan sin Almasi dayn kāku'. Gām mayan miyadtu aku magtūy pa hula' Arab. Pag'ubus, ampa aku nagbalik pa Damaskus.

¹⁸ Subay na awn tū tahun limabay ampa aku miyadtu pa Awrusalam (Baytal Makdis) namisita kan Pitrus iban duwangka-pitu aku himanti'

kaniya. ¹⁹ Sagawa' wala' ku kīta' in kaibanan manga wakil sin Almasi, luwal da hi Ya'kub amu in taymanghud sin Panghu' natu'. ²⁰ In manga kiyabayta' ku ini kaniyu tantu bunnal tuud. Tuhan in saksi' taniyu sin bukun tuud puting in manga bichara ku yan. ²¹ Pag'ubus yadtu ampa aku miyadtu pa manga kahula'-hulaan ha Siriya iban Silisiya. ²² Ha waktu yadtu di' pa aku kaingatan tuud sin manga jamaa Almasihin ha hula' Yahudiya. ²³ Amura in kaingatan nila pasal ku in suysuy kanila sin manga tau. Laung sin manga tau in aku amuna in tau bakas naminsana' tuud ha manga Almasihin, ha supaya sila di' na magparachaya iban mangandul ha Almasi. Sagawa' bihaun, laung nila, aku na in nagpamahalayak sin pasal sin Almasi. ²⁴ Na, piyudji nila in Tuhan ha pasal ku.

2

Hi Paul iban sin Kaibanan Kiyawakilan sin Almasi

¹ Manjari, pagpuas sin hangpu' tag'upat tahun nagbalik aku pa Awrusalam (Baytal Makdis) iban hi Barnabas. Piyaagad ku da isab hi Titus kaku'. ² Miyadtu aku sabab piyaingat aku sin Tuhan sin subay aku madtu. Pagdatung namu' madtu nag'isun kami iban sin manga nakura' sin manga Almasihin. Kami-kami sadja in nag'isun. Piyahāti ku kanila in pasal sin Bayta' Marayaw piyamahalayak ku pa manga tau bukun bangsa Yahudi. Hangkan ku sila piyahāti ha supaya sila di' makaiyan sin wayruun kapūsan sin

manga nahinang ku nakauna atawa sin manga hihinang ku bihaun. ³ Sagawa' kiyasulitan sila sin hinang ku, sabab minsan in iban ku hi Titus, minsan siya hambuuk tau Girik, wala' nila liyugus hipaislam, amu in daakan sin sara' agama piyanaug dayn kan Musa. ⁴ Malayngkan, awn manga kaibanan tau limamud sin pagmiting namu', amu in nagpabaw'-baw' sin in sila manga taymanghud namu' Almasihin. (In kabayaan nila subay hipaislam hi Titus.) In sila ini nangispay bang in kami masi da miyamagad sin sara' piyanaug kan Musa atawa way na. Sabab in kabayaan nila masi na mayan kami biya' sin banyaga' miyamagad sin sara' agama, minsan da bukun na kiyawajib kātu'niyu in magad sin sara' agama yan, sabab piyuas na kitaniyu hi Īsa Almasi dayn ha yan. ⁵ Sagawa' wala' namu' tuud iyaagad in kabayaan nila, sabab di' kami mabaya' sin in hindu' namu' bunnal pasal sin Bayta' Marayaw, amu piyamahalayak namu' kaniyu, kalamuran sin hindu' bukun bunnal.

⁶ In manga tau amu in itung nakura' sin manga Almasihin didtu, wayruun siyalla' nila ha hindu' ku, iban wayruun unu-unu kiyadugang nila. Minsan sila itung tau mataas di' da aku masusa. Asal da ha pangatud sin Tuhan sibu'-sibu' da in tau katān. ⁷ Put mayan kiyahātihan nila sin in aku kiyatukbalan sin Tuhan sin hinang magpamahalayak sin Bayta' Marayaw pa manga tau bukun bangsa Yahudi, biya' da isab kan Pitrus kiyatukbalan sin hinang magpamahalayak sin Bayta' Marayaw pa manga Yahudi. ⁸ Sabab dayn ha kahandak sin Tuhan, in aku

hīnang niya hambuuk wakil magpamahalayak sin Bayta' Marayaw pa manga tau bukun bangsa Yahudi, biya' da isab kan Pitrus hīnang niya wakil magpamahalayak pa manga Yahudi. ⁹ Na, pagga kiyahātihan na hinda Ya'kub, Pitrus, iban Yahiya, amu in manga itung nakura' sin manga Almasihin, sin in aku hambuuk da isab kiyawakilan sin Tuhan, siyalam nila aku iban hi Barnabas, amu in tanda' sin in kami magtāiban iban sila, sabab sibu' in hinang kiyasuku' kāmū' sin Tuhan. Piyagsulutan namu' sin kami in magpamahalayak sin Bayta' Marayaw pa manga tau bukun bangsa Yahudi, hāti in sila amu in magpamahalayak pa manga Yahudi. ¹⁰ Amura in piyangayu' nila kāmū' in tumabang kami ha manga Yahudi miskin agad ha Almasi. Na, amura tuud isab yan in tiyutuyuan ku hīhinang.

Pag'amahan hi Paul hi Pitrus

¹¹ Manjari, pagpuas yadtu, miyawn hi Pitrus pa dāira Antiyuk. Sakali hambuuk adlaw piyag'amahan ku siya ha katauran tau, sabab wala' kimugdan in hinang niya. ¹² Hangkan wala' kimugdan in hinang niya, sabab biya' ha ini in hīnang niya. Ha wala' pa nakakawn pa dāira Antiyuk in manga tau Yahudi naraak hi Ya'kub, in hi Pitrus nagsasāw nagkaun iban sin manga taymanghud Almasihin bukun Yahudi. Sagawa' pagdatung sin manga tau Yahudi, magtūy hi Pitrus minīg dayn ha pagkau-nan iban wala' na siya simāw nagkaun ha manga tau bukun Yahudi, sabab mabuga' siya sin awn sallaun kaniya sin manga Almasihin Yahudi,

amu in namawgbug sin sara' sin pag'islam. ¹³ Minsan in manga kaibanan Yahudi Almasihin miyagad da isab kan Pitrus miyuga'. Lāgi', sampay in hi Barnabas nalam in sin buga' nila.

¹⁴ Pagga kīta' ku wala' na nagkugdan in hinang nila iban sin kasabunnalan hīndu' sin Bayta' Marayaw pasal sin Almasi, piyamungan ku hi Pitrus ha alupan nila katān. Laung ku, “In ikaw yan hambuuk tuud Yahudi, sagawa' wala' mu na iyaagad in manga addat taniyu Yahudi. Amu na in iyaagad mu in addat sin manga tau bukun Yahudi. Na, pagga wala' mu na iyaagad in manga addat sin manga Yahudi, mayta' mu lugusun in manga tau bukun bangsa Yahudi magad sin addat sin manga Yahudi?”

¹⁵ Bunnal na sa in kitaniyu ini manga Yahudi, sabab in ina'-ama' natu' Yahudi. Dugaing kitaniyu dayn ha manga tau bukun Yahudi, amu in di' mag'agad sin sara' agama. ¹⁶ Malayngkan kiyaiingatan natu' sin in hambuuk tau ampunun iban itungun sin Tuhan mabuntul biya' sin wala' nakarusa bang siya mangandul kan Īsa Almasi, bukun pasal iyaagad niya in daakan sin sara' agama. In kitaniyu, minsan Yahudi, mag-parachaya kan Īsa Almasi, ha supaya kitaniyu ampunun iban itungun sin Tuhan mabuntul, biya' sin wala' nakarusa, pasal sin pangandul natu' ha Almasi, bukun pasal sin pag'agad natu' sin daakan sin sara' agama. Karnā' wayruun tau ampunun iban itungun mabuntul, biya' sin wala' nakarusa pasal sin pag'agad nila sin sara' agama.

¹⁷ Na, bang sawpama dayn ha tuyu' natu'

magad ha Almasi, ha supaya kitaniyu ampunun iban itungun sin Tuhan mabuntul, biya' sin wala' nakarusa, ampa in guwa' niya baldusa da kitaniyu biya' da sin manga tau bukun Yahudi, na maray' mapikil niyu, kabayaan sin Almasi in magdusa kitaniyu. Na, tantu bukun tuud yan bunnal. ¹⁸ Sabab bang ku agarun iban hihindu' magbalik in daakan sin sara' agama bakas ku na biyutawanan, in yan mahinang ku na dusa. ¹⁹ Karna' bihaun dayn ha sabab sin sara' agama, kiyaiingatan ku na sin in aku biya' sapantun hambuuk mayat di' makasulut ha Tuhan. Hangkan biyutawanan ku na in pag'agad ku sin daakan sin sara' agama, ha supaya (bang aku mangandul kan Īsa,) in aku dihilan kabuhi' sabunnal iban kusug huminang sin kabayaan sin Tuhan. ²⁰ In aku biya' da sin miyagad na miyatay ha Almasi ha kalansang kaniya pa usuk. Biya' da sin aku in miyatay. Hangkan bihaun bukun na aku in magbaya' ha baran ku, sagawa' Almasi na in magbaya' kaku', amu in naghuhula' di ha lawm sin atay ku. Ha salugay ku buhi', hambuukun ku na tuud in pangandul ku ha Almasi, Anak Tuhan, amu in malasa kaku', sabab atas niya lilla' in dugu'-nyawa niya sabab-karna' ku. ²¹ Tantu di' ku tuud hisulak in tulung-tabang sin Tuhan katu' manusiya'. Sabab bang in hambuuk tau ampunun iban itungun sin Tuhan mabuntul, biya' sin wala' nakarusa, pasal sin pag'agad niya sin daakan sin sara' agama, na in hati niya wayruun da kapusan sin kamatay sin Almasi.

3

Unu in Agarun, Sara' Agama atawa in Pagpangandul ha Almasi?

¹ In kamu manga tau Galatiya, dupang tuud kamu. Biya' kamu yan sin kiyahikmatan narā simiha' dayn ha hindu' kasabunnalan. Bukun ka mahantap in hindu' ku kaniyu sin in Almasi miyatay liyansang pa usuk ha supaya kamu mapuas dayn ha manga dusa niyu? ² Na, hambuuk sadja in hipangasubu ku kaniyu. Piyatulunan ka kamu sin Tuhan sin Rū niya, sabab iyaagad niyu in daakan sin sara' agama, atawa sabab sin pagdungug iban pagparachaya niyu sin Bayta' Marayaw pasal sin Almasi? ³ Mayta', dupang ka kamu yan tuud? Ha tagna' niyu miyagad ha Almasi nangandul kamu ha Rū sin Tuhan tumabang kaniyu. Sagawa' bihaun nangandul na kamu ha baran niyu magad sin daakan sin sara' agama piyanaug dayn kan Musa. ⁴ Mayta', wayruun ka kiyapūsan sin manga kahālan kiyalabayan niyu sabab sin pangandul niyu ha Almasi? Tantu awn tuud kiyapūsan niya. ⁵ Iban, mayta', piyatulunan ka kamu sin Tuhan sin Rū niya, iban piyakita' kamu sin manga mu'jijat sabab iyaagad niyu in daakan sin sara' agama, atawa sabab sin diyungug niyu iban nagparachaya kamu ha Bayta' Marayaw pasal sin Almasi?

⁶ Pikila niyu in kimugdan kan Ibrahim sin masa nakauna yadtu. Kiyasulat ha lawm Kitab, amu agi, “Nagparachaya hi Ibrahim ha kiyajanji' kaniya sin Tuhan, hangkan dayn ha pasal yan iyampun iban itung siya sin Tuhan mabuntul.”

⁷ Na, hangkan dayn ha yan kahātihan niyu na sin in manga tau, amu in nagparachaya nangandul ha Tuhan, amuna in itungun tubu' tuud hi Ibrahim. ⁸ In bakas kiyaparman sin Tuhan kiyasulat ha lawm Kitab, sin in manga tau minsan bukun bangsa Yahudi, ampunun iban itungun niya mabuntul, biya' sin wala' nakarusa bang magparachaya mangandul kaniya. Na, in Bayta' Marayaw yan asal piyahāti sin Tuhan kan Ibrahim ha waktu awal jaman pa. In Parman sin Tuhan kaniya, amu agi, “Dayn ha sabab mu dihilan ku karayawan in katān mānusiya' ha dunya.” ⁹ Na, in hi Ibrahim nagparachaya ha janji' sin Tuhan kaniya hangkan dihilan siya karayawan sin Tuhan. Damikkiyan, hisiyu-siyu in magparachaya mangandul ha Tuhan, dihilan niya da isab karayawan biya' kan Ibrahim.

¹⁰ Sagawa' in manga tau amu in magkahagad sin in sila itungun sin Tuhan mabuntul sabab sin pag'agad nila sin daakan sin sara' agama, tantu kugdanan sila sin murka' sin Tuhan. Sabab awn kiyasulat ha lawm Kitab Tawrat, amu agi, “Hisiyu-siyu in bukun matutug in pag'agad niya sin katān daakan sin sara' agama kiyasulat ha lawm Kitab, kugdanan siya sin murka' sin Tuhan.” ¹¹ (Sagawa' kiyaiingatan natu' sin wayruun tau in makaagad tuud sin katān daakan sin sara' agama.) Hangkan matampal na tuud sin wayruun tau ampunun iban itungun sin Tuhan mabuntul biya' sin wala' nakarusa, sabab sin pag'agad niya sin daakan sin sara' agama. Sabab kiyasulat ha lawm Kitab, amu agi, “In tau magparachaya mangandul pa Tuhan,

amuna in ampunun iban itungun sin Tuhan mabuntul, iban dihilan kabuhi' salama-lama.”
¹² Sagawa' ha atulan sin sara' agama in mahalga' tuud, bukun amu in pagpangandul ha Tuhan, sumagawa' amu in pagkahagad ha sara' agama. Biya' na sin kiyasulat ha Kitab amu agi, “In tau makahinang tuud sin katān daakan sin sara' agama, amuna in awn kabuhi' niya salama-lama.”

¹³ Sagawa' piyuas kitaniyu sin Almasi dayn ha murka' sin Tuhan kātu'niyu amu in murka' dimatung kātu' sabab sin di' natu' mahinang in katān daakan sin sara' agama. Iyaku niya in murka' sin Tuhan ha manga mānusiya', karna' kiyasulat ha lawm Kitab, amu agi, “Hisiyu-siyu in matay liyansang pa usuk, in siya yan kiyugdan sin murka' sin Tuhan.”
¹⁴ Hīnang sin Almasi in biya' ha yan ha supaya dayn ha sabab niya, in karayawan kiyajanji' sin Tuhan kan Ibrahim, hikarihil isab ha manga tau bukun bangsa Yahudi. Iban ha supaya isab dayn ha sabab sin pagparachaya natu' ha Almasi, patulunan kitaniyu sin Tuhan sin Rū niya, amu in bakas kiyajanji' niya.

In Sara' Agama iban Janji' sin Tuhan

¹⁵ Manga taymanghud ku, in ini hipagsaw-pama ku kaniyu. Bang sawpama awn duwa tau magjanji', lāgi' pagsāynan nila in kiya-pagjanjian nila, wayruun na makapinda atawa makadugang unu-unu sin piyagjanjian nila.
¹⁶ Na, biya' da isab ha yan in hantang sin janji' sin Tuhan kan Ibrahim iban ha hambuuk

panubu' niya. Kiyasulat ha lawm Kitab sin in Tuhan jimanji' kan Ibrahim iban ha hambuuk panubu' niya, amu in lumahil bukun ha waktu sin masa hi Ibrahim. Na, in kiyasulat ha lawm Kitab bukun “manga panubu'”, sagawa' “hambuuk panubu'”, hāti niya hambuuk da. Na, in hambuuk panubu' yan amu na in Almasi. ¹⁷ In kabayaan ku hipahāti kaniyu biya' ha ini. In Tuhan bakas jimanji', lāgi' agarun niya tuud in janji' niya yan. Nakalabay mayan in upat ngagatus tagkatluan tahun dayn ha waktu sin pagjanji' niya, nagpanaug siya manga sara' agama pa manga bangsa Yahudi dayn kan Nabi Musa. Sagawa' in manga sara' yan di' makalarak atawa makapapas sin bakas janji' sin Tuhan. ¹⁸ Karna' bang in karayawan kiyajanji' sin Tuhan makawa' natu' sadja bang taniyu hinangun in katān daakan sin sara' agama, hāti niya wayruun kapūsan sin janji' sin Tuhan. Sagawa' in karayawan yan dīhil sin Tuhan kan Ibrahim sabab in yan kiyajanji' niya.

¹⁹ Na, bang bihādtu da in kahālan niya, unu baha' in kapūsan sin sara' agama? Na, biya' ha ini. Hangkan in Tuhan nagpanaug sin sara' agama pag'ubus sin janji' niya, ha supaya kaingatan sin manga mānusiya' in dusa nila. Iban kabayaan sin Tuhan agarun tuud sin manga tau in manga daakan sin sara' agama ha salugay di' pa lumahil pa dunya in hambuuk panubu' hi Ibrahim, amu in kiyasukuan sin janji' niya. In sara' agama piyanaug sin malāikat mawn kan Musa amu in suluhan nagpasampay pa manga mānusiya'. ²⁰ Sagawa' ha waktu jimanji' in

Tuhan kan Ibrahim way siya nagsuluhan. Baran niya tuud in timukbal sin janji'. (Hangkan labi in karayawan sin janji' sin Tuhan dayn sin sara' agama piyasampay hi Musa pa manga tau.)

In Maksud sin Sara' Agama

²¹ Na, maray' mapikil niyu sin in sara' agama iban sin janji' sin Tuhan kan Ibrahim di' mag'uyun. Sa', in bunnal niya in duwa yan mag'uyun. Karna' bang in sara' agama piyanaug dayn kan Musa makarihil sin kabuhi' salama-lama ha surga', na, in hāti niya, in kitaniyu mabuntul na ha pangatud sin Tuhan biya' sin wala' nakarusa sabab sin pag'agad natu' sin katān daakan sin sara' agama. ²² Sagawa' bukun biya' ha yan in maksud sin pagpanaug sin sara' agama. Sabab kiyabayta' ha lawm Kitab sin in katān mānusiya' asal magdusa sadja. Na, in hāti niya amura in sabab hangkan kitaniyu karihilan sin karayawan bakas kiyajanji' sin Tuhan, pasal sin pagparachaya iban pagpangandul natu' ha Almasi. Karihilan in tau katān, amu in sasuku' sin mangandul kan Īsa Almasi.

²³ Na, ha waktu wala' pa napanyata' in pasal sin kalappasan dayn ha Almasi, in kitaniyu biya' sapantun nakakalabusu, nagtutuyu' tuud huminang sin manga daakan sin sara' agama. Lāgi' di' kitaniyu makaīg dayn ha likusan sin sara' agama ha salugay di' pa mapanyata' in kalappasan dayn ha Almasi. ²⁴ In sara' agama biya' sapantun hambuuk daraakun naraak jumaga kātu'niyu ha salugay wala' pa limahil in Almasi, ha supaya paglahil mayan sin Almasi, in sasuku'

sin magparachaya iban mangandul kaniya am-punun iban itungun sin Tuhan mabuntul, biya' sin wala' nakarusa. ²⁵ Na, bihaun pagga limahil na in Almasi iban siya na in pagparachayahan iban pangandulan natu', na bukun na kitaniyu ha lawm likusan sin sara' agama.

²⁶ In kamu katān bihaun itungun na sin Tuhan manga anak niya sabab mangandul iban himambuuk na kamu kan Īsa Almasi. ²⁷ Na, hangkan nagparachaya mayan kamu ha Almasi, nagpaligu' na kamu, amu in tanda' sin naghambuuk na kamu iban sin Almasi. Hangkan, piyakay niyu na in addat-tabiat niya. ²⁸ Na, hangkan pagga kamu katān himambuuk na ha Almasi, ha pangatud sin Tuhan sali' da kamu. Wayruun na piyagbiddaan sin manga Yahudi iban bukun, sin manga ĩpun iban bukun, sin manga usug iban babai. ²⁹ Bang kamu suku' na sin Almasi, in kamu yan itungun na tubu' hi Ibrahim iban karihilan kamu sin karayawan bakas kiyajanji' sin Tuhan.

4

¹ In kabayaan ku hipahāti kaniyu in kahālan ini, makajari da isab hidalil ha tau nagpusaka' alta' ha anak niya. Sawpama awn bata', anak tunggalan, miyatay in ama' niya. In alta' katān kiyabīn kaniya. Sagawa' minsan in alta' katān kaniya, ha tarkala' bata' pa siya, di' pa siya makapaglimaya sin baran niya. ² Ha salugay niya bata' pa, ha babaan pa siya sin manga tau mag'ipāt kaniya iban magparuli sin alta' niya sampay maabut niya in umul amu in ha gantaan

sin ama' niya matūp na siya kumaput sin alta' niya. ³ Damikkiyan, in kitaniyu ha waktu wala' pa kitaniyu nagparachaya ha Almasi, biya' da isab kitaniyu manga bata', amu in di' pa maka-paglimaya sin baran natu', sabab in kitaniyu ha lawm likusan sin sara' agama. ⁴ Sagawa' naabut mayan in waktu kiyaganta' sin Tuhan, piyalahil niya na mari pa dunya in Anak niya, nanjari hambuuk mānusiya' piyag'anak sin hambuuk babai. Piyag'anak siya hambuuk Yahudi iban iyagad niya in daakan sin sara' agama sin manga Yahudi, ⁵ ha supaya niya mapuas in manga tau amu in biya' hantang nakalabusu ha lawm likusan sin sara' agama, iban ha supaya isab in manga tau itungun na sin Tuhan manga anak niya. ⁶ In tanda' sin in kamu itung na sin Tuhan manga anak niya, piyatulunan niya kitaniyu sin Rū niya amu in yaun ha Anak niya hi Īsa Almasi. Hangkan pagga hiyūp na sin Rū in lawm atay natu' makatawag na kitaniyu Ama' ha Tuhan. ⁷ Na, hangkan bihaun bukun na kamu biya' hantang ipun subay magad sin katān daakan sin sara' agama, sagawa' in kamu nahinang na manga anak sin Tuhan. Lāgi' pagga kamu nahinang na anak sin Tuhan hirihil niya kaniyu in unu-unu katān kiyasuku' niya ha manga anak niya.

In Pagparuli hi Paul ha Manga Tau Galatiya

⁸ Sin nakauna, ha waktu wala' niyu pa kiyain-gatan in Tuhan, in kamu nababanyaga' sin manga tuhan-tuhan, amu in naawn sadja dayn ha bunga-pikilan sin tau. ⁹ Sagawa' bihaun

kaingatan niyu mayan in Tuhan atawa bang paamuhun kila mayan kamu sin Tuhan suku' niya na, mayta' kamu mabaya' magad magbalik ha manga addat iban panghindu' sin timpu nakauna, sin way da pūs iban di' makatabang kaniyu? Mayta', mabaya' na isab kamu mahinang magbalik biya' hantang banyaga' ha lawm likusan sin sara' agama? ¹⁰ In tiyutuyuan niyu hinangun, amu in magad sin manga addat pasal sin adlaw mulliya iban sin manga pagjamu hipagsa'bu sin manga bulan, sin manga musim iban patahunan, amu in daakan sin sara' agama. ¹¹ Masusa aku kaniyu yan! Maray' hātiku malupas sadja in paghulas-sangsa' ku nanghindu' kaniyu.

¹² Pangayuun ku kaniyu manga taymanghud ku, singuri niyu in hīnang ku. Karna' in aku ini nagparachaya mayan aku ha Almasi, di' na aku mangandul ha pag'agad ku sin manga daakan sin sara' agama Yahudi. Hangkan bihaun biya' na aku kaniyu, bukun Yahudi. In bichara ku ini bukun pasal sin awn unu-unu mangī' nahinang niyu kaku'. ¹³ Kiyaiingatan niyu sin hangkan ku napamahalayak tagna' kaniyu in Bayta' Marayaw pasal naantara' aku duun kaniyu sabab nāsakit aku. ¹⁴ Sagawa' minsan in sakit ku nakarihil kahiluhalaan kaniyu, wala' niyu aku kiyasumu atawa kiyabunsihan. Gām mayan iyupiksa' niyu tuud aku marayaw, biya' sin hantang pag'upiksa' niyu bang sawpama hambuuk malāikat atawa baran hi Īsa Almasi in mākawn kaniyu. ¹⁵ Makuyag tuud kamu sin waktu duun aku kaniyu. Amu in pag'iyangun

bang awn dapat, minsan in mata niyu atas niyu lugitun hirihil kaku', tanda' sin paglasa niyu kaku'. Sagawa' bihaun mayta' baha' kamu napinda? ¹⁶ Maray' baha' in kamu yan dimugal na kaku', sabab sin biyaytaan ta kamu sin hindu' kasabunnalan.

¹⁷ In manga tau amu in manghihindu' kaniyu sin bukun kasabunnalan biya' lupa magmasusa tuud kaniyu, sagawa' in bunnal niya bukun karayawan niyu in pipikil nila. In kabayaan nila makalawak kamu dayn kaku' ha supaya sila na sadja in dungugun iban agarun niyu.

¹⁸ Na, wayruun ngi' sin pagbagay sin tau katu' bang bukun mangi' in maksud nila. Sagawa' in kabayaan ku di' mapinda in lasa niyu kaku' minsan aku duun atawa wala' duun kaniyu. ¹⁹ In kamu yan biya' na manga anak-apu' kalasahan ku, hangkan in bu'gat sin kasusahan ku pasal niyu biya' sapantun sin sakit kananaman sin hambuuk babai bang siya masuuk na umanak. Biya' ha yan in pananaman ku ha salugay di' pa kamu magmalilla' ha Almasi ha supaya siya na in makapagbaya'-baya' kaniyu. ²⁰ Sainagun ku makawn aku kaniyu makapagbalharap, bat supaya kalu-kalu mapinda in pikilan ku ha pasal niyu, sabab di' ku na kaingatan bang unu in hinangun ku kaniyu. Landu' tuud in susa ku pasal niyu.

Diyalil Hinda Sahara kay Hajal ha Aturan Ba'gu iban Aturan Nakauna

²¹ Na, in kamu amu in mabaya' magad sin daakan sin sara' agama piyanaug dayn kan

Musa, kiyahātihan niyu da ka in bayta' sin sara' agama? ²² Amu agi sin sara' agama, in hi Ibrahim taga anak duwa usug. In hambuuk, anak niya dayn ha babai ipun, ampa in hambuuk, anak niya dayn ha babai bukun ipun amu in asawa niya puun. ²³ In anak niya dayn ha babai ipun, piyag'anak biya' da isab sin pag'anak ha bata'-bata' katān. Sagawa' in anak niya dayn ha asawa niya puun, amu babai bukun ipun, piyag'anak ha supaya maagad in kiyajanji' sin Tuhan kan Ibrahim.

²⁴ In duwa babai ini hikadalil ha aturan sin paljanjian nakauna iban sin aturan sin paljanjian ba'gu piyanaug sin Tuhan. Hi Hajal, amu in babai ipun, amuna in biya' sapantun sara' agama sin paljanjian nakauna piyanaug mawn kan Musa duun ha Būd Turusina. Ampa in manga tau pag'iyannun anak hi Hajal, amu in miyamagad sin daakan ini, biya' sapantun nababanyaga' sin sara' agama ini. ²⁵ In hi Hajal, amu in diyalil sara' agama, piyanaug duun ha Būd Turusina ha hula' Arab, hikadalil da isab ha manga tau Yahudi bihaun, amu in biya' sapantun nababanyaga', sabab in sila miyamagad sin daakan sin sara' agama. ²⁶ Sumagawa' in hi Sahara, in babai bukun ipun iban sin anak niya, amuna in diyalil pa kātu'niyu, amu in nangangandul ha Almasi. Sabab in kitaniyu limāya dayn ha lawm likusan sin sara' agama. Iban in kitaniyu raayat na sin Awrusalam (Baytal Makdis) sabunnal amu in ha lawm sulga'. ²⁷ In pasal sin dalil ini kiyasulat hi Nabi Isayas ha lawm Kitab, amu agi sin Tuhan,

“Pagkūg-kuyag kaw in ikaw babai amu in wayruun anak!

Pagkūg-kuyag kaw iban pagkalang, in ikaw amu in wala' nimanam sin sakit sin mag'anak.

Karna' labi mataud in manga anak mu dayn ha manga babai taga-bana!”

²⁸ Na, bihaun manga taymanghud ku, in kamu nahinang na manga anak sin Tuhan, sabab miyakbul niya na in janji' niya. Biya' da isab kan Isahak, piyag'anak siya hi Sahara sabab miyakbul sin Tuhan in janji' niya kan Ibrahim. ²⁹ Sin masa nakauna yadtu, in anak hi Ibrahim, amu in piyag'anak biya' da sin pag'anak sin bata'-bata' katān, piyahunitan niya in taymanghud niya, amu in piyag'anak dayn ha kusug sin kawasa sin Rū sin Tuhan. Damikkiyan in kitaniyu bihaun pahunitan da isab sin manga tau, amu in masi na mayan miyamagad ha sara' agama sin aturan nakauna. ³⁰ Sagawa' kiyasulat ha lawm Kitab, amu agi, “Bugitan in babai ipun iban sin anak niya. Sabab in anak sin babai ipun yan, wayruun bahagi' niya sin alta' sin ama' niya. In katān alta' suku' sin anak dayn ha babai bukun ipun.” ³¹ Na, hangkan manga taymanghud ku, in kitaniyu bukun biya' anak sin babai ipun, sagawa' in kitaniyu biya' sin anak sin babai bukun ipun.

5

Bukun na Wajib Kātu'niyu in Magad sin Sara' Agama Yahudi

¹ Manjari, in kitaniyu ini limāya na dayn ha lawm likusan sin sara' agama, sabab piyuas na

kitaniyu sin Almasi. Hangkan, ayaw niyu na hinanga magbalik in manga daakan sin sara' agama, amu in biya' sapantun nakabanyaga' kaniyu.

² Dunguga niyu in bichara ku ini. Bang kamu magpaislam ha supaya kamu ampunun iban itungun sin Tuhan mabuntul, bang bihādtu wayruun da kapūsan sin pagparachaya iban pagpangandul niyu ha Almasi. ³ Kabalikan ku hibichara kaniyu sin hisiyu-siyu in magpaislam magad sin daakan sin sara' agama, na, subay niya na tuud agarun in katān daakan sin sara' agama. ⁴ Hisiyu-siyu kaniyu in magtūyu' magad sin daakan sin sara' agama, sabab ha pangannal niyu ampunun iban itungun kamu sin Tuhan mabuntul, biya' sin wala' nakarusa, na, in hāti niya miyutas na kamu dayn ha Almasi. Lāgi', siyulak niyu na in ulung sin Tuhan kaniyu. ⁵ Sagawa' in kitaniyu amu in nangangandul ha Almasi, matantu natu' tuud sin ampunun iban itungun kitaniyu sin Tuhan mabuntul, biya' sin wala' nakarusa sabab sin pangandul natu' ha Almasi, lāgi', in Rū sin Tuhan, amu in timatabang magpahugut sin pagpangandul taniyu. ⁶ Sabab bang kitaniyu humambuuk na kan Īsa Almasi, ha pangatud sin Tuhan wayruun na piyagbid-daan sin manga naislam iban wala'. In labi tuud maharga' pa Tuhan in pagpangandul natu' ha Almasi. Lāgi', in pagpangandul natu' mapakita' natu' dayn ha kasi-lasa taniyu ha pagkahi' natu'. ⁷ In tagna' marayaw tuud in pag'agad niyu sin hindu' kasabunnalan pasal sin Almasi, sagawa' hisiyu baha' in nakarā kaniyu simiha' dayn ha

hindu' kasabunnalan? ⁸ Tantu bukun Tuhan in dimā kaniyu simiha' dayn ha hindu' kasabunnalan sabab siya in nagpī' kaniyu magad ha Almasi. ⁹ Ampa in hindu' bukun bunnal bang di' mapahundung, sumaplag. Biya' da yan sapan-tun sin hangkatiyu' pasulig amu in sumaplag magpabuskag sin addun katān. ¹⁰ Sagawa', minsan biya' hādtu, natatantu ku sin di' niyu taykuran in hindu' ku kaniyu. Iban hangkan ku yan natatantu, sabab in kitaniyu biya' da sin magtaymanghud agad ha Almasi. Lāgi', hisiyu-siyu na in nanglingug sin pamikil niyu, in siya yan pagmurkaan sin Tuhan. ¹¹ Malayngkan, manga taymanghud ku, awn manga tau imiyan sin masi aku nagnanasihat sin wajib ha manga tau in magpaislam ha supaya sila taymaun sin Tuhan. Bang sawpama bunnal in bichara yan, di' na aku binsanaun sin manga pagkahi ku Yahudi, iban di' na sila dumugal kaku' minsan aku magnasihat pasal sin kamatay sin Almasi ha kalansang kaniya pa usuk. ¹² Na, in dayaw niya, in manga tau yan, amu in nanglingug sin pamikil niyu, subay bukun sila magpaislam sadja sa' magpakapun na sila.

¹³ Na, ampa in kamu manga taymanghud ku, napī' kamu sin Tuhan magad ha Almasi ha supaya kamu makaig dayn ha likusan sin sara' agama. Malayngkan, minsan isab biya' hādtu, ayaw niyu isab dūli in baran niyu maghawanapsu sin unu-unu mangī'. Sagawa' pagtabang-tiyabangi kamu sabab sin kasi-lasa niyu ha pagkahi niyu. ¹⁴ Karna' in katān daakan sin sara' piyanaug dayn kan Musa maagad katān

bang natu' maagad in hambuuk daakan ini, amu agi, "Kalasahi niyu in pagkahi niyu mānusiya', biya' sin lasa niyu ha baran niyu." ¹⁵ Sumagawa' bang kamu magtukub sadja biya' manga sat-tuwa talun magkālu pakaniya-pakaniya, na halli' kamu, sabab in kauwian niya kumangī' tuud in paghambuuk sin kamu manga Almasihin.

Di' Magkugdan in Kabayaan sin Rū sin Tuhan iban sin Ginhawa-baran Taniyu

¹⁶ Manjari, biya' ha ini in kabayaan ku hi-bichara kaniyu. Agara niyu in kabayaan sin Rū sin Tuhan hipahinang kaniyu, sabab bang niyu hinangun, di' niyu isab dūlan in unu-unu hawa-napsu mangī' sin ginhawa-baran niyu. ¹⁷ Karna' in kabayaan sin Rū sin Tuhan hipahinang kātu', di' magkugdan iban sin kabayaan hinangun sin ginhawa-baran natu'. Damikkiyan in kabayaan sin ginhawa-baran natu' hinangun, di' magkugdan iban sin kabayaan sin Rū sin Tuhan hipahinang kātu'. In duwa ini nagsasagga'. Hangkan di' natu' mahinang in marayaw, amu in kabayaan natu' hinangun. ¹⁸ Sagawa' bang in agarun niyu amu in kabayaan sin Rū sin Tuhan, in kamu luhaya na dayn ha lawm likusan sin sara' agama.

¹⁹ Na, bang hawa-napsu sin ginhawa-baran in agarun sin manga tau, magtūy da kaingatan, sabab in hinang nila yan magjina, maghinang maasihāt iban di' sila masipug maghinang sin unu-unu na hinang mangī'. ²⁰ Magsumba sila sin manga barhala' iban hinang-hinangun nila in pagkahi nila. Magsagga' iban magkālu sila

pakaniya-pakaniya. Marugal iban maakig sila ha pagkahi nila, iban amu sadja in pīpikil nila in hikarayaw pa baran nila. Magkaniya-kaniya sila tumpuk. ²¹ Maakig sila ha pagkahi nila. Mag'inum sila landu' sin makahilu iban maglami-lami sila maghinang kalumuan. Mataud jinisan in hinang nila biya' ha yan. Na, asal ta kamu bāndaan. Biya' na sin kiyapamung ku nakauna, hisiyu-siyu in maghinang sin manga nasabbut ku yan, in sila yan wayruun palsukuan ha lawm pamarinta sin Tuhan.

²² Sumagawa' in manga tau amu in miyam-agad ha kabayaan sin Rū sin Tuhan, makasimalasa sila ha pagkahi nila iban ha Tuhan. Makuyag in lawm atay nila, iban masannyang in lawm pamikil nila. Masabal sila ha pagkahi nila. Marayaw iban mapanabangun sila. Kapan-gandulan sila sin pagkahi nila. ²³ Lāgi' mababa' in pangatayan nila iban maingat sila humawid sin hawa-napsu nila. Tantu wayruun sara' in imiyan mangī' in manga hinang yan. ²⁴ Na, in manga katān suku' hi Īsa Almasi biyutawanan nila na in manga hawa-napsu nila mangī', biya' sin sapantun piyaagad nila na ha kamatay sin Almasi ha kalansang kaniya pa usuk. ²⁵ Na, pagga in kitaniyu nakabāk kabuhi' tantu pasal sin pag'agad natu' ha kabayaan sin Rū sin Tuhan, subay natu' tuud bawgbugan in pag'agad ha kabayaan niya. ²⁶ Subay kitaniyu bukun maabbu. Subay taniyu di' paastulun in pagkahi taniyu iban subay kitaniyu bukun maakig ha pagkahi taniyu.

6

Magtabang-tiyabangi ha Hikarayang sin Katān

¹ Manga taymanghud ku, bang awn duun kaniyu iyabutan nagdusa, nakahinang sin mangī', subay siya sagdahun sin kamu amu in miyamagad sin kabayaan sin Rū sin Tuhan, ha supaya marā niyu magbalik huminang sin mabuntul. Sagawa' subay hanunut in kaagi niyu sumagda sin hinang niya. Lāgi', kamaya' da kamu isab, adakala' marā kamu isab sin sasat sin saytan. ² Pagtabang-tiyabangi kamu bang awn kasusahan sin hambuuk pa hambuuk kaniyu, sabab bang niyu yan hinangun, maagad niyu in daakan sin Almasi. ³ Bang awn tau magpikilan, laung niya, tau lalagguun siya, sin bukun bunnal, na, in tau yan nag'aanyam-anyam sadja ha lawm pamikil niya sin manga unu-unu way kasabunnalan niya. ⁴ Subay in hambuuk pa hambuuk kaniyu magliling marayaw sin addat-palangay niyu. Bang ha liling niyu, in hinang niyu marayaw, na, pagkūg-kuyag kamu. Lāgi' in pagkūg-kuyag niyu pasal tuud sin hinang niyu marayaw, bukun ha pasal sin hinang sin tau dugaing. Bukun ha pasal papagsibuun niyu in hinang niyu iban sin tau dugaing. ⁵ Karna' in pakaniya-pakaniya kātu'niyu, awn sadja kasusahan dumatung kātu' amu in subay natu' tabukun.

⁶ In kamu yan amu in kiyahinduan sin amānat sin Tuhan, subay niyu isab tabangun in tau nanghindu' kaniyu. Subay niyu siya dihilan

bahagi' sin katān unu-unu na marayaw duun kaniyu.

⁷ Ayaw kamu masā' ha pikilan niyu. In Tuhan di' tuud marupang sin tau minsan hisiyu. Bang ibārat nagtanum, unu in tiyanum sin hambuuk tau, amura isab in maani niya. (Hāti niya unu-unu in hinang niya dī ha dunya, papagtungurun da isab sin Tuhan iban sin hitungbas niya kaniya ha susūngun.) ⁸ Bang in agarun sin tau yan in magdūl sadja sin hawa-napsu sin baran niya, na in tungbas kaniya kasiksaan salama-lama ha narka'. Bang isab in agarun niya in kabayaan sin Rū sin Tuhan, hipahinang kaniya, in tungbas hirihil kaniya sin Rū, kabuhi' salama-lama ha surga'. ⁹ Hangkan subay kitaniyu di' sumuhun maghinang sin marayaw. Sabab bang natu' di' bugtuun in hinang natu' marayaw, dumatung da in waktu ha susūngun tungbasan kitaniyu sin Tuhan. ¹⁰ Na, hangkan sakahaba' awn lugal natu' huminang marayaw ha pagkahi natu', subay natu' tuud hinangun. Subay tuud kitaniyu huminang marayaw ha katān, labi awla na ha manga taymanghud natu' Almasihin nangangan-dul ha Almasi.

In Manga Kahinapusan Kabtangan hi Paul

¹¹ In manga kahinapusan kabtangan sin sulat ini, baran ku na tuud in sumulat. Kakitaan niyu in laggu' sin hātan ku.

¹² Na, biya' na sin manga tau, amu in nanghindu' sin subay kamu magpaislam, in sila yan mabaya' sadja kumawa' kabantugan pa baran nila, iban mabuga' sila lumabay

kabinsanaan bang sila mamayta' sin kasabun-nalan, sin in kamatay sin Almasi ha kalansang kaniya pa usuk, amu in makalappas ha manga mānusiya' dayn ha manga dusa nila. ¹³ In bunnal niya, minsan in sila yan amu in naislam na, di' da makaagad sin katān daakan sin sara' agama piyanaug dayn kan Musa. Kabayaan nila magpaislam kamu ha supaya awn hikapag'abbu nila sin in kamu miyagad sin kabayaan nila nag-paislam. ¹⁴ Ampa in aku amura in hipagbantug ku in Panghu' natu' Īsa Almasi, amu in limilla' sin dugu'-nyawa niya sabab-karna' natu'. Dayn ha sabab sin kamatay niya, ha kalansang kaniya pa usuk, in aku di' na magkarā huminang sin manga mangī' biya' sin hīhinang sin manga tau dunya. Lāgi', miyatay na in baya' ku huminang sin manga unu-unu mangī' dī ha lawm dunya. ¹⁵ Karna' ha pangatud sin Tuhan bukun maharga' bang kitaniyu naislam atawa wala'. In maharga' kaniya bang mapinda in addat-palangay natu' pa addat-palangay kabayaan sin Tuhan hipapakay kātu'niyu. ¹⁶ Na, in katān amu in magad sin bichara ku yan, bang mayan sila kaulungan sin Tuhan iban dihilan kasannyangan in lawm atay nila, sila iban sin katān tau suku' sin Tuhan, Yahudi ka atawa bukun.

¹⁷ Tagnaan bihaun, kabayaan ku wayruun na tau manghilu kāku' mangusihat pasal sin kapatutan ku magpamahalayak sin Bayta' Marayaw pasal hi Īsa Almasi, sabab in tanda' sin kapatutan ku kakitaan niyu ha manga limpa' sin pali' ha baran ku, karna' in aku limabay kabinsanaan

sabab sin pagbawgbug ku kan Īsa.

¹⁸ Mahuli dayn duun manga taymanghud ku, mura-murahan bang mayan di' magbugtu' in tulung-tabang sin Panghu' natu' Īsa Almasi ha kaniyu katān. Amin!

Wassalam.

Kitab Injil (The New Testament)
Tausug: Kitab Injil (The New Testament) New
Testament

copyright © 1999 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Tausug)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-12-01

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

b67de408-6583-5c24-a713-3add7b39f840